

عضویت پژوهشگران ایرانی در هیأت تحریریه مجلات علمی نامعتبر

1 امیررضا اصنافی

2 راضیه پورحسین

3 مریم امیدینیا

تاریخ دریافت: 95/09/13

تاریخ پذیرش: 95/10/14

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر شناسایی وضعیت پژوهشگران ایرانی به عنوان هیأت تحریریه در مجلات علمی نامعتبر است. **روش پژوهش:** پژوهش حاضر به لحاظ هدف، از نوع کاربردی با رویکرد علم سنجی است. جامعه پژوهش را مجلات موجود در فهرست نشریات نامعتبر جغری بیل⁴ تشکیل می‌دهند. با توجه به روزآمد شدن مداوم این فهرست، نسخه‌ای که در دی ماه 1394 از فهرست مربوطه تهیه شده است، ملاک انجام پژوهش قرار گرفت. تعداد مجلات مندرج در این لیست طبق تاریخ فوق در کل شامل 910 مجله هستند. در پژوهش حاضر تمام مجله‌های مذکور بدون انجام نمونه‌گیری مورد بررسی قرار گرفته است. بعد از گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از طریق وب سایت مجلات مربوطه در محیط وب، داده‌ها به نرم افزار مایکروسافت اکسل نسخه 2010 انتقال و برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شده است. **یافته‌ها:** یافته‌ها نمایان ساخت تعداد 649 پژوهشگر ایرانی در 276 مجله نامعتبر به عنوان هیأت تحریریه عضویت دارند. بیشتر پژوهشگران در مرتبه استاد هستند. 35 درصد از هیأت تحریریه وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. در دسته‌بندی حوزه موضوعی یا رشته تحصیلی پژوهشگران عضو هیأت تحریریه مجلات نامعتبر، علوم پزشکی با 17 درصد بالاترین سهم را دارند. هنر با کمترین سهم در پایین‌ترین رده قرار گرفته است. بیشتر مجلاتی که پژوهشگران ایرانی در آن‌ها عضویت داشتند به آسیا تعلق دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که حضور پژوهشگران ایرانی در مجلات نامعتبر روند رو به رشدی دارد. معرفی، شناسایی و ارائه لیست این مجلات به صورت دوره‌ای و مداوم به دانشگاه‌ها و سازمان‌ها و تأکید بر اهمیت مسئله در جامعه علمی از راه‌های گوناگون امری ضروری به نظر می‌رسد. زیرا زمینه‌آشنایی، آگاهی و عدم استقبال پژوهشگران از این مجلات را فراهم می‌کند. **واژه‌های کلیدی:** مجلات علمی نامعتبر، فهرست مجلات نامعتبر بیل، پژوهشگران ایرانی، هیأت تحریریه

1. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول) aasnafi@gmail.com

2. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی poorhoseinp@gmail.com

3. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی omidinia.66@gmail.com

4. Jefery Beall

در جهان معاصر مجلات علمی به دلایل متعدد در انتقال اطلاعات جاری نقش مهمی دارند، و به اعتقاد پژوهشگران این مجلات در کنار سایر وسایل ارتباطی در زمینه علم و تکنولوژی دارای جایگاهی خاص و گاهی منحصربه فرد هستند. این مجلات که در گروه نشریات ادواری قرار می‌گیرند، رسانه انتقال اطلاعات، مطالعات، و پژوهش‌های علمی و فنی هستند (محسنی، 1379، 42). مجلات علمی با ارائه اطلاعات اولیه و مهم، مسئول جذب و ارزیابی مقالات و نوشته‌های تولید شده در یک رشته علمی هستند. بنابراین مهمترین عملکردی که می‌توان برای مجلات علمی در نظر گرفت، کنترل کیفیت اطلاعات منتشر شده به منظور اشاعه اطلاعات صحیح و معتبر است (اردکانی، میرزایی، و شعاعی، 1391، ص 306). معمولاً کنترل کیفیت اطلاعات منتشر شده بیش از هر چیزی به فرایند داوری یا نظام هم‌تراز خوانی بستگی دارد. رسالت داوران حفاظت از کیفیت تولیدات علمی و ممانعت از نشر مطالب کم‌ارزش یا نادرست است (منصوریان، 1389، ص 197). بسیاری از مجلات علمی برای حفظ و ارتقای اعتبار و کیفیت خود، داوری مقالات را به صورت دقیق و موشکافانه انجام می‌دهند. در کنار مجلات معتبر علمی، مجلات بسیاری نیز وجود دارند که از اعتبار علمی بالایی برخوردار نیستند. این مجلات که به مجله‌های جعلی¹ یا چپاولگر² معروفند، توجه چندانی به کیفیت و ارزش محتوایی مقالات ارسالی ندارند و پذیرش مقالات در آنها با سرعت و سهولت انجام می‌گیرد. نوع داوری در این مجلات در سطح بسیار پایین و مدت آن کوتاه، حتی گاهی این زمان به 12 ساعت هم نمی‌رسد. ناشران این مجلات ادعا می‌کنند، یک مجله معتبر علمی هستند و بهترین داوران را به خدمت گرفته‌اند تا مقالات علمی محققان را به چاپ برسانند (بیل 2012؛ جلالیان، محبوبی 2014؛ جمالی مهموئی، 1392؛ عصف، اسدی، اکبری 2014). متأسفانه این مجلات از انواع روش‌ها استفاده می‌کنند تا اعتماد نویسندگان، به ویژه نویسندگان تازه‌کار را جلب کنند و مقالات آن‌ها را برای کسب اعتبار یا پول چاپ کنند. اگرچه بعضی از مجلات با کیفیت هم پیدا می‌شوند که برای جبران بخشی از هزینه‌های خود، از نویسندگان پول می‌گیرند، با این حال یکی از نشانه‌های یک مجله نامعتبر این است که مبالغ هنگفت و نامعقولی از نویسندگان برای چاپ مقاله‌هایشان درخواست می‌کنند. این نشریات به دلایلی نظیر نامشخص بودن هیأت تحریریه و در مواردی ضعیف بودن کادر علمی هیأت تحریریه، نداشتن و نامشخص بودن فرایند داوری، تاکید بیش از حد بر دریافت وجه در وب سایت مجله، کیفیت پایین مقالات بر اساس بررسی‌های تخصصی و ... نامعتبر محسوب می‌شوند (فرجی پور لاکه، 1393، ص 12؛ به نقل از جمالی مهموئی، 1392). در این راستا در هر دو سطح ملی و بین‌المللی در زمینه مجلات چپاولگر و جعلی اقداماتی انجام گرفته است. از جمله اینکه در سطح ملی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری لیستی از نشریات نامعتبر را تهیه کرده است. لیست وزارت علوم به صورت مداوم و دوره‌ای به روز رسانی و در اختیار دانشگاه‌ها قرار داده می‌شود. در سطح بین‌المللی نیز شخصی به نام جفری بیل کتابدار دانشگاه کلورادو در دنور آمریکا سیاهه‌ای از ناشران متقلب و جعلی را با عنوان «سیاهه ناشران احتمالاً چپاولگر مجلات دسترسی آزاد» منتشر کرده است. نگاهی به دو لیست نامبرده نشان می‌دهد که تعداد مجلات مندرج در لیست وزارت علوم از تعداد ناشرانی که در سیاهه جفری بیل آمده کمتر است. بر خلاف لیست وزارت علوم که دلایل و ملاک‌های انتخاب مجله‌ها به عنوان مجلات نامعتبر ذکر نشده است، سیاهه بیل ملاک‌ها و معیارهای مشخص و علمی جهت شناسایی مجلات جعلی مطرح کرده است.

¹. Fake Journals

². Predatory Journals

در این زمینه در داخل و خارج از کشور پژوهش‌های انجام گرفته است. این پژوهش‌ها بیشتر به بررسی میزان انتشار مقاله در نشریه‌های نامعتبر پرداخته‌اند. فرجی‌پور لاکه (1393) در پایان نامه خود با عنوان "شناسایی ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر و تحلیل وضعیت انتشار مقالات ایرانی در آن‌ها" به بررسی ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر، بررسی وضعیت کمی انتشار مقالات ایرانی در این مجلات و جنبه‌های اقتصادی آن استفاده در این پژوهش، روش علم‌سنجی و کتاب‌سنجی است. در این پژوهش با بررسی اطلاعات مربوط به مجله‌های مندرج در فهرست نشریات نامعتبر وزارت علوم (نسخه مهر 1393) و استفاده از سیاهه کنترل، ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر، تعداد مقالات ایرانی منتشر شده در این مجلات و هزینه‌های پرداختی برای انتشار این مقاله‌ها مشخص شده است. نتایج حاکی از آن است که در فاصله زمانی سالهای 2011-2014 تعداد 9665 مقاله از ایران منتشر شده است و 4298262 دلار هزینه پرداخت شده است.

جمالی مهموئی، جوان‌فر (1393) در پژوهشی تحت عنوان "انتشار مقاله‌های ایرانی در نشریه‌های نامعتبر: انگیزه‌ها و رویکرد نویسندگان" به بررسی انگیزه نویسندگان ایرانی از انتشار مقاله در این مجله‌ها، ملاک‌های انتخاب و اعتماد، نحوه‌ی آشنایی و میزان هزینه‌های پرداختی به این مجله‌ها پرداخته است. هدف این پژوهش پیمایشی، کشف انگیزه نویسندگان ایرانی از چاپ مقاله در مجله‌های نامعتبر خارجی است. نتایج نشان داده است که انگیزه اصلی نویسندگان و پژوهشگران ایرانی از چاپ مقاله در مجله‌های خارجی به ترتیب اهمیت، پربار کردن روزه کاری، سپس جهت ترفیع و ارتقاء به عنوان عضو هیئت علمی و در آخر برای کسب مجوز دفاع از پایان نامه دکتری بوده است. بیشترین تعداد مقاله متعلق به علوم پزشکی و سپس فنی مهندسی و کمترین تعداد به هنر و علوم اجتماعی تعلق داشتند. جمالی مهموئی (1392 الف) ضمن اشاره به افزایش تعداد این مجله‌ها و ناشرانی که این قبیل مجلات را منتشر می‌کنند، معتقد است در برخی از این مجلات سالانه چند صد مقاله از ایران منتشر می‌شود و به ازای هر مقاله نیز چند صد دلار ارز از کشور خارج می‌شود. به زعم جمالی از جمله ویژگی‌های این مجلات بی‌اعتبار، می‌توان به داشتن هیئت تحریریه جعلی و بی‌نام و نشان، دریافت وجه برای انتشار مقاله، بی‌حد و مرز بودن حوزه موضوعی مجله که معمولاً در همه زمینه‌های موضوعی مقاله می‌پذیرند اشاره کرد. بررسی جمالی نشان داد که در مدت شش سال ایرانیان مبلغ 296640 دلار برای انتشار مقاله‌هایشان به این مجله پرداخت کرده‌اند.

جمالی مهموئی (1392 ب) ضمن تحسین و استقبال از اقدام وزارت علوم، تهیه و انتشار این سیاهه را کار بسیار پسندیده و سودمندی می‌داند به این علت که برخی ناشران تجاری با سوء استفاده از نام دسترسی آزاد و با نادیده گرفتن کیفیت علمی و به قصد ایجاد درآمد، اقدام به انتشار مجلاتی کرده‌اند که فاقد هر گونه وجه و اعتبار علمی هستند و مقالات ایرانی بسیاری در این نشریه‌ها منتشر می‌شوند در ادامه به نقد این سیاهه می‌پردازند و معتقد است سیاهه نشریات نامعتبر ایرادهایی نیز دارد. نخست این که تعدادی مجله نه به دلایل علمی، بلکه به دلایلی دیگر در آن گنجانده شده‌اند حال آن که ادعا این است که انتخاب بر اساس کیفیت مجلات بوده است. پیشنهاد می‌کند وزارت علوم در تدوین فهرست نشریه‌های نامعتبر نیم‌نگاهی نیز به سیاهه‌ای که تحت عنوان «ناشران دسترسی آزاد احتمالاً غارتگر» منتشر شده داشته باشد.

جلالیان و محبوبیان (2014) در پژوهشی با عنوان "مجله‌های جعلی و ناشران غارتگر: آیا به ارزیابی دورباره کیفیت تحقیقات علمی نیاز خواهد بود؟" به روش‌ها و تکنیک‌های قابل استفاده در شناسایی و کشف مجله‌های جعلی و تشخیص آنها از مجله‌های غیر جعلی پرداختند. از جمله ویژگی‌هایی که برای مجله‌های جعلی معرفی کردند: اجتناب از آوردن حوزه نام کشور مجله، سوء استفاده از اسامی افراد واقعی مشهور در لیست هیأت تحریریه مجله بدون اجازه گرفتن از آنها و آوردن فهرستی از اسامی جعلی با عناوینی چون دکتر، ایجاد ضریب تأثیر جعلی، ارائه لینکی از مجله جعلی به وب‌سایت مجله معتبر در لیست مجله‌های تامسون رويترز، نداشتن جزئیات تماس در بخش تماس با ما وب‌سایت مجله‌های جعلی و در صورت داشتن اطلاعات تماس شماره تلفن نامعتبر و ...

بیل (2013) در مطالعه‌ای با عنوان "ناشران و مجله‌های چاپ‌ولگر دسترسی آزاد" به شناسایی و معرفی لیستی الفبایی از ناشران چاپ‌ولگر دسترسی آزاد و مجله چاپ‌ولگر پرداخت. ناشرانی که تنها هدف آنها کسب درآمد است. پیشنهاد می‌کند که نویسندگان قبل از گرفتن پذیرش از مجله برای انتشار مقالاتشان سیاهه ناشران و مجله‌های چاپ‌ولگر را مطالعه کنند. بیل در سال 2012 معیارهای شناسایی این ناشران و مجله‌ها را مطرح کرده است اعضای هیأت تحریریه ناشناس و جعلی، هیأت تحریریه یکسان برای چند مجله استفاده می‌شود و بر اساس این معیارها به شناسایی و معرفی فهرستی از ناشران و مجله‌های چاپ‌ولگر دسترسی آزاد به منظور بالا بردن آگاهی از انتشارات جعلی پرداخت. تن¹ و دیگران (2014) در پژوهشی تحت عنوان "مجلات علمی جعلی و ناشران درنده" به این نتیجه رسیدند که طی سال‌های اخیر برخی ناشران به شدت از انتشارات دسترسی آزاد بهره برداری کرده‌اند. در چند سال گذشته مطالعات نشان داده که تعداد مجلات به سرعت رفته رفته افزایش قابل توجهی داشته است. آنها در این پژوهش به نویسندگان توصیه می‌کنند چنانچه قصد ارسال آثار خود به مجلات را دارند ابتدا به لیست نشریات جعلی بیل مراجعه کنند. همچنین به آنها توصیه می‌کنند در مورد اطلاعات جدیدی که در سایت‌های متعدد و پرتال‌های علمی - تخصصی در ارتباط با این موضوع بحث برانگیز وجود دارد به روز باشند و در مورد آن آگاهی کسب کنند. علاوه بر این در این پژوهش راه‌کارهایی برای شناسایی مجلات جعلی ارائه شده است. ژیا و دیگران (2014) در پژوهش خود با عنوان "چه کسی در مجله‌های چاپ‌ولگر مقاله منتشر می‌کند" به مطالعه روی نویسندگان مقالات منتشر شده در مجله‌های چاپ‌ولگر و بررسی انتشارات، استنادات و محل جغرافیایی نویسندگان مجله‌های چاپ‌ولگر پرداختند. از فهرست مجله‌های چاپ‌ولگر بیل، هفت مجله در حوزه علوم پزشکی که شامل 324 مقاله و 941 نویسنده بود انتخاب شد. بررسی تحلیل‌های آماری نشان داد که نویسندگان مجله‌های "چاپ‌ولگر" اکثراً محققان جوان و بی‌تجربه از کشورهای در حال توسعه به ویژه هند، نیجریه، افریقا و خاورمیانه هستند. شرایط اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در کشورهای در حال توسعه به تفاوت‌های موجود در بین نویسندگی مجلات درنده و غیر درنده کمک کرده است. همچنین میزان استناد به این مجلات نسبت به مجلات دیگر کمتر است. پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه نشریات نامعتبر را به طور کلی می‌توان در دو دسته قرار داد: دسته اول پژوهش‌هایی است که در زمینه بررسی ویژگی‌های نشریات نامعتبر و ناشران آنها انجام گرفته است. دسته دوم پژوهش‌هایی است که در رابطه با نویسندگان مقاله در نشریات نامعتبر صورت گرفته است. پژوهش فرجی پور لاکه (93)، جلالیان و محبوبیان (2014) در دسته اول قرار می‌گیرد. پژوهش جلالی مهموئی (93)، ژیا و دیگران (2014)، تن و دیگران (2014) در دسته دوم قرار می‌گیرد. پژوهش بیل (2013) را از این لحاظ که در رابطه با نشریات نامعتبر و ناشران آنهاست می‌توان در دسته اول قرار داد ولی از این لحاظ که سعی در ارایه یک فرست کامل از نشریات نامعتبر در سراسر جهان دارد و به صورت متناوب در حال روزآمدسازی فهرست خود است می‌توان در یک گروه منحصر به فرد قرار داد. جایگاه پژوهش حاضر را از این لحاظ که بررسی عضویت پژوهشگران ایرانی در نشریات نامعتبر می‌پردازد می‌توان در گروه دوم قرار داد.

بررسی پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه نشریات نامعتبر و هیأت تحریریه آنها نشان می‌دهد که نخست تا کنون هیچ پژوهشی به صورت جامع به بررسی وضعیت نویسندگان در نشریات نامعتبر نپرداخته است و از این لحاظ پژوهش حاضر منحصر به فرد است. دوم اینکه تعداد پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه بسیار کم است و سوم با توجه به افزایش روز افزون این گونه مجلات و استقبال نویسندگان از چاپ مجله در آنها جای خالی پژوهش‌هایی که منجر به شناسایی و معرفی

¹. Tin

این گونه مجلات به جامعه علمی شود، وجود دارد. نتایج پژوهش‌های صورت گرفته مبنی بر سیر نزولی نشر مقالات توسط کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، این سوال را مطرح می‌کند که حضور پژوهشگران ایرانی در ترکیب هیأت تحریریه مجلات نامعتبر چگونه است؟ به عبارتی دیگر نیاز به پژوهشی که بتواند بر اساس لیست جهانی بیل و به طور خاص به وضعیت عضویت پژوهشگران کشورمان در هیأت تحریریه مجلات نامبرده پردازد و حضور این افراد را بررسی کند احساس می‌شود.

هدف پژوهش حاضر بررسی عضویت پژوهشگران ایرانی در هیأت تحریریه مجلات علمی نامعتبر است. به طور خاص این پژوهش در نظر دارد حضور پژوهشگران ایرانی و وابستگی سازمانی این پژوهشگران را در ترکیب هیأت تحریریه مجلات علمی نامعتبر علمی بررسی کند. پژوهشگران عضو بیشتر در چه مرتبه علمی قرار دارند. مجلات نامعتبری که پژوهشگران ایرانی در آن عضویت دارند بیشتر از کدام کشور هستند. پژوهشگران عضو هیأت تحریریه در چه حوزه موضوعی (رشته تحصیلی) هستند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به صورت پیمایشی و به لحاظ هدف، از نوع کاربردی است. روش به کار رفته در این پژوهش استفاده از شاخص‌های علم سنجی است. جامعه پژوهش را مجلات موجود در فهرست نشریات نامعتبر جفری بیل¹ تشکیل می‌دهند. جفری بیل، کتابدار دانشگاه کلورادو در امریکاست و سیاهه‌ای از مجلات نامعتبر ناشران دنیا را تهیه کرده است. با توجه به روزآمد شدن مداوم این فهرست، نسخه‌ای که در دی ماه 1394 از فهرست مربوطه تهیه شده است، ملاک انجام پژوهش قرار گرفت. تعداد مجلات مندرج در این لیست طبق تاریخ فوق در کل شامل 910 مجله هستند. در پژوهش حاضر همه مجله‌های مذکور بدون انجام نمونه‌گیری مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین ابزار مورد نیاز برای جمع‌آوری داده‌ها سیاهه نشریات نامعتبر بیل است. این سیاهه مورد استفاده و استناد سازمان‌های بین‌المللی مثل آی اس اس ان (سازمان متوالی شماره بین‌المللی پایندها) و DOAJ است (جمالی مهموئی، جوان‌فر، 1393، ص 70). بعد از گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از طریق وب سایت مجلات مربوطه در محیط وب، داده‌ها به نرم افزار مایکروسافت اکسل نسخه 2010 انتقال و برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

از مجموعه 910 مجله بررسی شده، 139 مجله سایت‌شان بسته بود و امکان دسترسی به سایت آنها امکان پذیر نبود. 91 مجله فهرست اعضای تحریریه خود را روی سایت‌شان قرار نداده بودند. 403 مجله فهرست اعضای هیأت تحریریه را روی سایت‌شان قرار داده بودند ولی هیچ عضو پژوهشگر ایرانی در ترکیب هیأت تحریریه آن وجود نداشت. پژوهشگران ایرانی در فهرست هیأت تحریریه 276 مجله مشاهده شدند. یک مجله نیز فهرست اعضای هیأت تحریریه خود را روی سایت قرار داده بود ولی هیچ اسمی از کشور یا وابستگی سازمانی اعضا در سایت مجله دیده نشد. با جستجو در سایت‌های مختلف هم نتیجه‌ای در خصوص ایرانی بودن اعضای آن حاصل نشد. لازم به ذکر می‌باشد که ایرانی بودن پژوهشگران از طریق وابستگی سازمانی مشخص شده است.

جدول 1- طبقه‌بندی مجلات

¹ Jefery Beall

فراوانی	طبقه بندی مجلات
910	مجلات نامعتبر بررسی شده
139	مجلات که سایت آنها بسته بود
91	مجلات که فهرست اعضای هیأت تحریریه آن روی سایتشان نبود
403	مجلات که پژوهشگران ایرانی در فهرست اعضای هیأت تحریریه آن حضور نداشتند
276	مجلات که پژوهشگران ایرانی به عنوان هیأت تحریریه در آنها حضور داشتند
1	مجلات که کشور (ملیت) هیأت تحریریه را بیان نکردند
1820	مجموع

تعداد پژوهشگر ایرانی در هیأت تحریریه 276 مجله نامعتبر حضور داشتند که از این تعداد 234 نفر در چند مجله عضو بودند. با حذف موارد تکراری مشخص شد که 649 پژوهشگر ایرانی به عنوان هیأت تحریریه در مجلات نامعتبر فعالیت می‌کنند. از این تعداد 563 نفر به عنوان پژوهشگر مرد، 63 نفر به عنوان پژوهشگر زن و 23 نفر از اعضا هم با اسامی مخفف (حروف اختصاری) در ترکیب هیأت تحریریه حضور داشتند.

جدول 2- وضعیت پژوهشگران

فراوانی	وضعیت پژوهشگران
883	پژوهشگران ایرانی که در مجلات نامعتبر عضو بودند
234	پژوهشگرانی که در چند مجله مختلف عضویت داشتند (عضو تکراری)
649	پژوهشگران با حذف مواردی تکراری
63	پژوهشگران زن عضو در ترکیب هیأت تحریریه مجلات
563	پژوهشگران مرد عضو در ترکیب هیأت تحریریه مجلات
23	پژوهشگرانی که با اسم مخفف در ترکیب هیأت تحریریه حضور داشتند
2415	مجموع

از لحاظ مرتبه تحصیلی اعضای هیأت تحریریه مجلات نامعتبر، بیشترین اعضای تحریریه در رتبه استاد و کمترین اعضا هم در مرتبه مربی بودند. از مرتبه تحصیلی 283 نفر از اعضا هیچ اطلاعی در سایت مجلات موجود نبود. دیگر مراتب علمی شامل دانشیار، استادیار، کارشناسی ارشد و دانشجوی دکتری هر کدام به ترتیب با 54، 52، 3 و 2 عضو در ترکیب هیأت تحریریه حضور داشتند.

جدول 3- مرتبه علمی پژوهشگران ایرانی

رتبه تحصیلی اعضای هیأت تحریریه	فراوانی	درصد
استاد	254	39/1
دانشیار	54	8
استادیار	52	8
مربی	1	0/1
دانشجوی دکتری	2	0/3
کارشناسی ارشد	3	0/4
بدون مرتبه تحصیلی	283	43

مجموع	649	100
-------	-----	-----

در خصوص وابستگی سازمانی پژوهشگران عضو مجلات، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در جایگاه نخست قرار دارد و 227 پژوهشگر وابسته به وزارت علوم می‌باشند. دانشگاه جامع علمی- کاربردی با 2 عضو در پایین ترین رده قرار دارد. از دانشگاه یا وابستگی سازمانی 63 نفر از اعضای هیأت تحریریه اطلاعاتی یافت نشد. 14 نفر از پژوهشگر از دانشگاه پیام نور بودند. دانشگاه آزاد اسلامی با 164 عضو در رتبه دوم قرار دارد. 133 نفر از دانشگاه های پزشکی دولتی و 11 نفر هم از پزشکی آزاد حضور داشتند. 35 نفر از پژوهشگران نیز از سایر موسسات و مراکز پژوهشی بودند.

جدول 4- وابستگی سازمانی پژوهشگران ایرانی

دانشگاهها و موسسات پژوهشی کشور	فراوانی	درصد
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (دولتی)	227	34/4
دانشگاه آزاد اسلامی	164	24/8
دانشگاه پیام نور	14	2/1
دانشگاه جامع علمی- کاربردی	2	0/3
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (دولتی)	133	20/1
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (آزاد)	11	1/6
سایر مؤسسات و مراکز پژوهشی	35	5
بدون دانشگاه یا موسسات پژوهشی	63	9
مجموع	659	100

از لحاظ حوزه‌های موضوعی، در مورد 239 نفر از اعضا حوزه موضوعی یا مدرک تحصیلی آنها مشخص نشده بود و هیچگونه اطلاعاتی در این خصوص در سایت مجلات نبود. بیشترین تعداد اعضای هیأت تحریریه در حوزه پزشکی و کمترین تعداد مربوط به هنر بود. علوم مهندسی در رتبه دوم قرار دارد. بعد از آن حوزه‌های علوم کشاورزی، علوم انسانی، علوم پایه و علوم اجتماعی به ترتیب 87، 66، 45 و 7 قرار دارند.

جدول 5- حوزه‌های موضوعی (رشته تحصیلی پژوهشگران ایرانی)

حوزه‌های موضوعی	فراوانی	درصد
علوم پزشکی	116	17/8
علوم انسانی	66	10/1
علوم اجتماعی	7	1/07
هنر	1	0/15
مهندسی	88	13/5
کشاورزی	87	13/4
علوم پایه	45	6/9
بدون حوزه موضوعی (رشته تحصیلی)	239	36/8
مجموع	649	100

از 276 مجله مورد بررسی که عضو هیأت تحریریه ایرانی داشتند، 79 مجله اسم ناشر، محل یا کشور منتشر کننده را در سایت شان قرار نداده بودند. 151 مجله از آسیا بود. کشورهای اروپایی با 24 مجله در مرتبه بعدی بودند. 15 مجله مربوط به کشورهای امریکایی، 6 مجله از استرالیا و 2 مجله مربوط به کشورهای افریقایی بود. لازم به ذکر می‌باشد که از بین 151 مجله آسیایی، 118 مجله به کشور هند تعلق داشت، به عبارتی کشور هند از بین تمام کشورهای جهان رتبه اول را به خود اختصاص داده بود. کشور ایران با 12 مجله در بین کشورهای آسیایی بعد از هند در رتبه دوم قرار داشت.

جدول 6- کشور ناشر مجلات نامعتبر

کشور	فراوانی	درصد
آسیا	151	54
اروپا	23	8
امریکا	15	5
استرالیا	6	1/2
افریقا	2	0/72
ناشر ناشناس (کشور ناشر)	79	28
مجموع	276	100

جدول 7- هیأت تحریریه پژوهشگران ایرانی

تعداد	فراوانی	عضویت در مجلات خارجی	
		فراوانی	فراوانی
تعداد سردبیران	12	8	4
هیأت مشورتی	2	1	1
دبیر اجرایی	3	3	0
دستیار سردبیر	6	4	2
مدیر مسئول	2	2	0
داوران	40	40	0

از 12 سردبیر ایرانی، 8 نفر سردبیر مجلات ایرانی بودند، 4 نفر هم سردبیر مجلات خارجی بودند. 6 نفر دستیار سردبیر ایرانی بودند که از این تعداد 4 نفر در مجلات ایرانی و 2 نفر در مجلات خارجی مسئولیت دستیار سردبیر را انجام داده‌اند. 40 داور ایرانی، 3 دبیر اجرایی و 2 نفر مدیر مسئول ایرانی، همه در مجلات ایرانی عضو بودند و با این عناوین هیچ عضو تحریریه ایرانی در مجلات خارجی فعالیت نداشت.

نتیجه گیری

طی دهه‌های اخیر بر شمار مجله‌هایی که مسئولیت انتشار مقاله‌ها و نوشته‌های علمی را بر عهده دارند، افزوده شده است، هر چند همه آن‌ها از ارزش و اعتبار علمی یکسانی برخوردار نیستند. (نوروزی چاکلی، نورمحمدی، 1386، ص 23). ولی با گسترش روزافزون تعداد و شمارگان مجله‌های علمی از یک سو و استقبال، استفاده و وابستگی وسیع جامعه علمی به آن‌ها از سوی دیگر، موضوع انتخاب، ارزیابی و تعیین اعتبار این منابع اهمیت دوچندان یافته است. لذا شناسایی مجلات کم اعتبار و

نامعتبر و تفکیک آن‌ها از مجلات با کیفیت و معتبر برای پژوهشگران، اساتید و دانشجویان اهمیت بسزایی دارد. مسئله مجلات بی‌اعتبار و بی‌کیفیت تنها مشکل ایران نیست و به طور کلی در حوزه ارتباطات علمی یک چالش بین‌المللی محسوب می‌شود (جمالی مهموئی، جوان‌فر، 1393، ص 63) نویسندگان این مجلات بیشتر از کشورهای در حال توسعه به ویژه هند، نیجریه، افریقا و خاورمیانه هستند. (جلالیان، محبوبیان، 1014؛ بیل 2012؛ ژیا¹ و دیگران 2014). تعداد مجلات چاپ‌لگر در سال‌های اخیر به طور فرآینده‌ای در حال افزایش است. همین‌طور میزان نشر مقالاتی که توسط ایرانیان در این مجلات به چاپ رسیده، طی چند سال اخیر رشد بی‌سابقه‌ای را به همراه داشته است (جمالی مهموئی و جوان‌فر، 1393، ص 62). به عنوان مثال بر اساس داده‌های اسکوپوس² از میان 213153 مقاله‌ای که از 1990 تا تاریخ 4 اردیبهشت 1392 به اسم ایران در این پایگاه ثبت شده است، بیشترین مقاله (1648 مقاله) در مجله‌ای با نام *Australian Journal of Basic and Applied Science* منتشر شده است. یک نگاه اجمالی به این مجله نشان می‌دهد که فاقد هر گونه اعتبار علمی است (جمالی مهموئی، 1392، الف).

بر خلاف پژوهش‌های قبلی که به این نتیجه رسیده بودند که فهرست اعضای هیأت تحریریه بسیاری از این مجلات نامشخص است و بسیاری از مجلات، فهرست اعضای هیأت تحریریه را در سایت شان قرار نمی‌دهند، از 910 مجله مورد بررسی تنها (91) مجله یعنی چیزی حدود 10 درصد، لیست اعضا هیأت تحریریه را روی سایت قرار نداده‌اند و اعضای هیأت تحریریه نامشخص است. با این حال، یافته‌های به دست آمده از اعضای هیأت تحریریه مجلات مورد بررسی عموماً اطلاعات ناقص و مختصری را ارائه می‌دهد. مرتبه علمی حدود 43 درصد از اعضا، وابستگی سازمانی 10 درصد از اعضا، رشته تحصیلی یا حوزه موضوعی 37 درصد از اعضا و کشور ناشر حدود 29 درصد از اعضا نامشخص و ناقص بود. که این با پژوهش‌های فرجی پور لاکه (1393) همسو است. طبق پژوهش‌های قبلی یکی از ویژگی‌های مجلات نامعتبر این است که هیأت تحریریه یکسانی برای بیش از یک مجله در نظر گرفته می‌شود. نتایج پژوهش حاضر نشان از همسو بودن با پژوهش‌های قبلی است. در مورد هفت مجله که در پایین مشاهده می‌کنید اعضای هیأت تحریریه یکمان و عیناً تکرار شده است. که از این میان 14 عضو از هیأت تحریریه ایرانی هستند و در هفت مجله (جزء در یک مورد 5 که یک نفر از اعضا کم شده) تکرار شده‌است.

1. International Journal of Advanced Engineering and Nano Technology (IJAENT)
2. International Journal of Emerging Science and Engineering (IJESE)
3. International Journal of Innovative Science and Modern Engineering(IJISME)
4. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering(TM)
5. International Journal of Inventive Engineering and Sciences (IJIES)
6. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)
7. International Journal of Soft Computing and Engineering

داده‌های جدول 3 نشان داد عنوان استاد بالاترین سهم را در ترکیب هیأت تحریریه مجلات نامعتبر، از لحاظ رتبه تحصیلی دارند. به عبارتی حدود 39 درصد از پژوهشگران ایرانی حاضر در هیأت تحریریه این مجلات در مرتبه استاد هستند. بعد از رتبه استاد، دانشیاران و استادیاران با سهمی حدود 8 درصد، در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این امر می‌تواند دلیل بر این باشد که بسیاری از اعضای هیأت علمی به خصوص افرادی که در رده‌های پایین‌تری قرار دارند به دنبال ارتقا مرتبه علمی و رزومه کاری خود هستند. که این با پژوهش‌های جمالی و جوانفر (1393) و جمالی (1392) در خصوص ارتقا رتبه و رزومه کاری

¹. Xia

².Scopus

همسو می‌باشد. البته این نتایج به نوعی به قوانین و شرایط عضویت اعضای تحریریه نشریات بر می‌گردد. کم بودن پژوهشگران ایرانی در مراتب علمی پایین مثل دانشجوی دکتری یا کارشناسی ارشد می‌تواند ناشی از عامل دیگری نیز باشد. از جمله اینکه یکی از شرایط هیئت تحریریه شدن در نشریات این است که اعضای هیئت تحریریه باید دارای مرتبه علمی بالا باشند. به لحاظ وابستگی سازمانی پژوهشگران جزء هیئت تحریریه مجلات نامعتبر، بیشترین سهم با 35 درصد به پژوهشگران دانشگاه‌های دولتی تعلق دارد. بعد از آن پژوهشگران دانشگاه آزاد اسلامی و وزارت بهداشت، به ترتیب با 25 و 21 درصد در جایگاه‌های بعدی قرار دارند. این نتایج به نظر طبیعی می‌آید. به این دلیل که برای تشکیل هیئت تحریریه، مجلات به دنبال افرادی با رزومه و مرتبه علمی و سازمان بالاتر می‌باشند.

در دسته‌بندی حوزه موضوعی یا رشته تحصیلی پژوهشگران جزء هیئت تحریریه مجلات نامعتبر، علوم پزشکی با 17 درصد بالاترین سهم را دارند. هنر با کمترین سهم در پایین‌ترین رده قرار گرفته است، که این به نوعی با یافته‌های موضوعی جمالی و جوانفر (1393) همسو است. در پژوهش جمالی مهموئی و جوانفر بالاترین و کمترین درصد مقالاتی که توسط پژوهشگران ایرانی در این مجلات منتشر شده است به ترتیب در حوزه‌های علوم پزشکی و هنر بوده است. بعد از علوم پزشکی، مهندسی و کشاورزی با حدود 13 درصد و علوم انسانی با 10 درصد بیشترین سهم را دارند. از طریقی حضور پژوهشگران ایرانی در مجلات نامعتبر چه به عنوان هیئت تحریریه و چه به عنوان نویسنده مقالات منتشر شده در حوزه علوم پزشکی حاکی از این است که وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی باید در این زمینه اقدامات بیشتری را انجام دهد و به صورت مداوم و دوره‌ای لیست مجلات نامعتبر در این زمینه را در اختیار دانشگاه‌ها و پژوهشگران قرار دهد. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که، بخش قابل توجهی از اطلاعات نشریات نامعتبر ناقص می‌باشد و اطلاعات روشنی را ارائه نمی‌دهند. این امر می‌تواند قضاوت‌های نادرست بسیاری چه برای افرادی که قصد چاپ مقالات خود را دارند و چه به همکاری با این مجلات اقدام می‌کنند، منجر گردد.

فهرست منابع

- ابویی اردکانی، محمد، میرزایی، آیت الله، و شیخ شعاعی، فاطمه (1391). فرایند داوری مقالات در مجلات علمی ایران. پردازش و مدیریت اطلاعات، 28(2): 305-346.
- جمالی مهموئی، حمید رضا، و جوانفر، سارا (1393). انتشار مقاله‌های ایرانی در نشریه‌های نامعتبر: انگیزه‌ها و رویکرد نویسندگان. رهیافت، 56، 1-16.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا (1392الف). فهرست نشریات نامعتبر. لیزنا، 129، بازیابی شده در 25 تیر از <http://www.lisna.ir/Note/12007>.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا (1392ب). دسترسی آزاد و زوال کیفیت در نشر مجله‌ها. لیزنا، 151، بازیابی شده در 25 تیر از <http://www.lisna.ir/Note/13261>.
- فرجی‌پور لاکه، اعظم (1393). شناسایی ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر و تحلیل وضعیت انتشار مقالات ایرانی در آن‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- محسنی، منوچهر (1379). بررسی ویژگیها و مسائل مجلات علمی - تخصصی ایران. رهیافت، 23، 27-41.
- منصوریان، یزدان (1389). مبانی نگارش علمی. تهران: کتابدار.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا، و نور محمدی، حمزه‌علی (1386). وضعیت تولیدات علمی ایران و کشورهای منطقه در سال 2005 و 2006. بر اساس آمار مؤسسه اطلاعات علمی (ISI). با همکاری علی اعتمادی فرد، اسماعیل وزیری. تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.
- Beall, J. (2013). Beall's list: Potential, possible, or probable predatory scholarly open-access publishers. *Scholarly Open Access*, Retrieved August 9, 2015 from: <http://scholarlyoa.com/publishers>.

Beall, J. (2012). Criteria for determining predatory open-access publishers (2nd edition) . *Scholarly Open Access*. Retrieved August 9, 2015 from <http://scholarlyoa.com/2012/11/30/criteria-for-determining-predatory-open-access-publishers-2nd-edition>.

Jalalian, M. (2014). Hijacked Journal List: List of Hijacked Journals and Fake Publishers. *Scholarly Open Access*, Retrieved November 10, 2015 from <http://scholarlyoa.com/other-pages/hijacked-journals>.

Jalalian, M., & Mahboobi, H. (2014). Hijacked Journals and Predatory Publishers: Is There a Need to Re-Think How to Assess the Quality of Academic Research?. *Walailak Journal of Science & Technology*, 11(5): 389-394.

Esf, M. H., Wongwises, S., Asadi, A., & Akbari, M. (2014). Fake journals: Their features and some viable ways to distinguishing them. *Science & Engineering Ethics*, 1-4.

Tin, L., Ivana, B., Biljana, B., Ljubica, I. B., Dragan, M., & Dušan, S. (2014). Predatory and Fake Scientific Journals/Publishers—A Global Outbreak with Rising Trend: A Review. *Geographica Pannonica*, 18(3): 69-81.

Xia, J. Harmon, J. L., Connolly, K. G., Donnelly, R. M., Anderson, M. R., & Howard, H. A. (2014). Who Publishes in "Peridatory" Journals? *Journal of the Association for Information Science and Technology*. Retrieved November 14, 2014, from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.23265/abstract?campaign=wolibraryview>.

استناد به این مقاله:

اصنافی، امیررضا؛ پورحسین، راضیه؛ امیدنییا، مریم (زودآیند). عضویت پژوهشگران ایرانی در هیأت تحریریه مجلات علمی نامعتبر. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات.

دانشگاه آزاد اسلامی
پایگاه نشر